

Σε μια μικρογραφία από τη χρονογραφία του Ιωάννη Σκυλιτζή, βλέπουμε τη χήρα Δανιηλίδα, απλή γυναίκα με μεγάλη όμως περιουσία στην περιοχή των Πατρών, που υποστήριξε οικονομικά τον αυτοκράτορα Βασίλειο Α'.

Η ΓΥΝΑΙΚΑ ΣΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟ

Υπάρχει έκδηλη η τάση να πιστεύουμε ότι η γυναίκα στο Βυζάντιο ζούσε αποτραβηγμένη και απομονωμένη στο γυναικωνίτη του Παλατιού ή μέσα στο σπίτι της, κοινωνικά υποθιβάσμενη και νομικά απροστάτευτη, όπως οι γυναίκες της Ανατολής.

Μπορεί οι αντιλήψεις και οι οδηγίες των Πατέρων της Εκκλησίας, στα πρώτα χρόνια του Βυζαντίου, να επέβαλαν κάτι τέτοιο και, μέχρις ενός σημείου, να διαμόρφωσαν έτσι τη θέση της γυναίκας. Στους μετέπειτα όμως αιώνες, τόσο η επίδραση των βασικών περί ισότητας αρχών του χριστιανισμού όσο και η νομοθεσία, που μέσα στην οικογένεια αποδυνάμωσε την πατρική εξουσία μετατρέποντάς την σε πατρική προστασία, βοήθησαν στην κοινωνική αναβάθμιση της γυναίκας.

Κατερίνα Νικολάου

Ειδική Μεταπτυχιακή Υπότροφος Πανεπιστημίου Αθηνών

Από την εποχή του Ιουστινιανού μέχρι και αυτή των Κομνηνών, οι νόμοι εξασφάλιζαν στη γυναίκα αποτελεσματική προστασία και σε αρκετές περιπτώσεις, όπως στο διαζύγιο για παραδοξία, ισότητα με τον άντρα. Δεν έλειψαν βέβαια και οι περιπτώσεις εκείνες που την αδικούσαν και την έφεραν σε κατώτερη μοίρα, όμως αυτές οφείλονταν σε αντιλήψεις της εποχής που είχαν επιβιώσει από το ελληνιστικό και ρωμαϊκό παρελθόν.

Ερευνώντας το θέμα ποιος πραγματικά ήταν ο ρόλος της γυναίκας στη βυζαντινή κοινωνία, θα 'ταν μεγάλο λάθος να θεωρηθεί ότι η θέση της παρέμεινε στασιμα σε μια κοινωνία που, κατά τη διάρκεια της υπερηλιετικής ύπαρξής της, υπέστη θεμελιωδείς αλλαγές. Επίσης δικαιοσύνη πρέπει να γίνει ανάμεσα στη βυζαντινή της Κωνσταντινούπολης και αυτήν της επαρχίας (εικ. 1). Διαφορετικές συνθήκες και επιρροές διαμόρφωσαν άλλες αντιλήψεις που οριοθέτησαν τη στάση της γυναίκας.

Επειδή όμως η λεπτομερειακή εξέταση του θέματος, σ' όλες τις φάσεις της βυζαντινής περιόδου και σ' όλο το γεωγραφικό χώρο του κράτους, θα έπαρνε ιδιαίτερη έκταση, θα παρουσιαστούσαν εδώ, σε γενικές γραμμές, θέσμοι και αντιλήψεις που αφορούσαν στη γυναίκα σ' όλη τη διάρκεια του βυζαντινού κράτους.

Η γέννηση ενός κοριτσιού δεν έφερνε ιδιαίτερη χαρά στην οικογένεια. Για τους γονείς σήμαινε ότι το όνομα της οικογένειας δεν θα διασυνίζονταν και ότι απαιτείτο μεγάλη φροντίδα για τη διαπαιδαγγωγή και προφύλαξη του και ακόμα μεγαλύτερη για την εξασφάλιση προκείας, όταν θα έφτανε σε ηλικία γάμου. Χαρακτηριστικό αυτής της νοοτροπίας ήταν το γεγονός ότι (όπως αλλούσε συμβαίνει και σήμερα σε αρκετές περιοχές) παιδιά νομαζόνταν μόνο τα αγόρια.

Στους των γονέων στη διαπαιδαγγωγή μιας βυζαντινής ήταν να διαμορφώσουν μια τέλεια σύζυγο ενος φρόνιμου άντρα.

Η ανατροφή των παιδιών, μέχρι το έκτο έτος της ηλικίας τους, ήταν αποκλειστικό έργο των γονέων. Τότε άρχιζε η διδασκαλία των στοιχειωδών ή ιερών γραμμάτων, η οποία, για τα κορίτσια, διαρκούσε τρία χρόνια και περιελάμβανε στην εκμάθηση ανάγνωσης, γραφής, ιερών ιστοριών, αριθμητικής και αδικής. Η εκπαίδευση αυτή δινόταν στα κορίτσια αποκλειστικά στο σπίτι από τους γονείς και ιδιαίτερα από τις μητέρες. Ίσως όμως να φοιτούσαν, στις κατώτερες τουλάχιστον τάξεις και σε σχολεία μαζί με μαθητές ή ακόμα και σε γυναικείες μονές, όπως αντίστοιχα, τα

αγόρια φοιτούσαν και σε αντρικά μοναστήρια.

Η στοιχειώδης μόρφωση των τριών χρόνων θεωρείτο επαρκής για τη βυζαντινή. Υπήρχαν βέβαια και οι περιπτώσεις μορφωμένων γυναικών και μάλιστα συγγραφέων, όμως οι περισσότερες αυτές αφορούσαν κυρίως σε βυζαντινές αρχοντικών οικογενειών και αποτελούσαν εξαιρέσεις του κανόνα.

Μετά το τέλος της εκπαίδευσής της, η βυζαντινή παρθένα, σύμφωνα με τις αντιλήψεις της εποχής, έπρεπε να παραμείνει στο σπίτι και να διδάσκει από τη μητέρα της όλες τις οικιακές εργασίες. Κλεισμένη στο γυναικωνίτη έπρεπε να αποφεύγει με οποιονδήποτε τρόπο τους άντρες και να βλέπει μόνον όσους συγγενείς ή ξένους επέτρεπε ο πατέρας. Οι μόνοι στους οποίους επιτρεπόταν η είσοδος στο γυναικωνίτη ήταν οι μοναχοί και οι κληρικοί.

Η βυζαντινή, συμπληρώνοντας το 12ο έτος της, ήταν σε ηλικία γάμου. Μια κοπέλα καλής ανατροφής δεν είχε λόγο στην επιλογή του συζύγου της, μια και αυτό ήταν στην αρμοδιότητα του πατέρα και από την εποχή των Ισούρων μέχρι των Μακεδόνων, και της μητέρας. Αυτό δε σήμαινε βέβαια ότι οι βυζαντινές, όταν οι συνθήκες ήταν ευνοϊκές, δεν τις εκμεταλλεύονταν προκειμένου να παντρευτούν από έρωτα.

Τα κύρια προσόντα της νέφης ήταν η ομορφιά της – αν και συνιστάτο στους γαμπρούς να μην προσέχουν τόσο την ομορφιά όσο τα ψυχικά χαρίσματα –, το γένος και η προικα. Όσον αφορά στην καταγωγή, λαμβανόταν ιδιαίτερα υπόψη η κοινωνική τάξη, μια και δεν επιτρεπόταν ο γάμος μεταξύ μελών διαφορετικής κοινωνικής τάξης, ούτε μεταξύ ελεύθερων και δούλων ή απελευθέρων. Η προικα ήταν ένα δώρο στο σύζυγο από την οικογένεια της νέφης που θα τον βοηθούσε να ανταπεξέλθει στα έξοδα της οικογένειας.

Όσο κι αν πιστεύεται ότι η βυζαντινή νομοθεσία αντιμετώπιζε τη γυναίκα σαν πολίτη θ' κατηγορίας, η βυζαντινή τελικά απολάμβανε οικονομική ασφάλεια, έχοντας τη δυνατότητα να ελέγχει την περιουσία της και σε ορισμένες περιπτώσεις και την περιουσία του συζύγου της. Από την αρχή του βυζαντινού κράτους οι νόμοι προστήτευαν σ' αυτόν τον τομέα τη σύζυγο, αλλά από την εποχή του αυτοκράτορα Ιουστινιανού, με μια σειρά νόμων η γυναίκα έγινε κυρία της κληρονομιάς της.

Ποιες όμως είναι οι σχέσεις των δυο συζύγων; Ο γάμος κατά τους βυζαντινούς συνεπαγόταν ισοτήτα συνθηκών αλλά όχι εξουσιών. Ο σύζυγος

σεβόταν, υπολόγιζε και αγαπούσε τη γυναίκα του που τον τιμούσε. Η γυναίκα με τη σειρά της, σύμφωνα με τους Πατέρες της Εκκλησίας, οι οποίοι ακολουθούσαν την επιταγή του Αποστόλου Παύλου «Αι γυναίκες τοις ιδίοις άνδράσιν υποτάσσουσιν εν Κυρίω», ήταν πλήρως υποταγμένη στο σύζυγό της προς τον οποίο συμπεριφερόταν με γλυκύτητα και σεβασμό. Ζη μέσα στο σπίτι και ιδιαίτερα στο γυναικωνίτη, επιδιόκομη στις οικιακές δουλειές και στην ανώνυμη των Γραφών, μακριά από τις διασκεδάσεις της πόλης. Η ιδανική γυναίκα δεν επιδιώκει να την θαυμάζουν αυτοί με τους οποίους δεν έχει τίποτα το κοινό, γιατί σκεπάζεται ότι είναι πιο χρήσιμο να κρατείται το σπίτι της παρά να περνάει τον καιρό της με μάταιες διασκέδασεις. Είναι ολιγαρχική, δεν προβάλλει ιδιαίτερες αξιώσεις για ντύσιμο και καλοπέραση και φροντίζει να μην επιβαρύνει τον άντρα της με δικές της έγνοιες. Αυτός είναι ο κανόνας που αφορούσε στο μεγαλύτερο μέρος του γυναικείου πληθυσμού. Δεν πρέπει όμως να αποσιωπηθεί το γεγονός ότι υπήρχαν και μερικές γυναίκες οι οποίες επιθυμούσαν να έχουν πολλούς θαυμαστές και περιφέρονταν λαμπρά στολισμένες στα μурρωλεία, τα ερισμωλεία ή στα χρυσωχόια της πόλης.

Η γυναίκα που έμενε στο σπίτι είχε πρωτίστοιχο και κύριο έργο την ανατροφή των παιδιών, φροντίζοντας για την τροφή τους και επιβλέποντας την ηθική τους διαπαιδαγγωγή. Οι μητέρες όφειλαν να διαπαιδαγωγούν κυρίως τις θυγατέρες τους, έτσι ώστε να γίνουν ευλαβείς και να τις εφοδιάζουν με όλα τα στοιχεία τα οποία θα τους ήταν απαραίτητα για να αποδεχθούν καλές οικοδορίες.

Κατά τις αντιλήψεις των βυζαντινών, η γυναίκα έπρεπε να ασχολείται μ' εκείνες τις οικιακές εργασίες που χαρακτηρίζουν την καλή νοικοκυρά. Να υπαίρει, δηλαδή, στον αργαλειό, να πλένει τα ρούχα των οικείων της να αλέθει το αλάτι, είτε στο σπίτι με χειροκίνητο μύλο είτε μηχανοκίνητο σε υδρόμυλο ή ανεμόμυλο, όταν η κοινωνική της θέση της το επέτρεπε, να ζυμώνει και να μαγειρεύει. Με όλ' αυτά βέβαια ασχολείται στην περίπτωση που ήταν φτωχή και δεν είχε στη διάθεσή της θεραπεινίδες. Στην αντίθετη περίπτωση, η οικοδόποινα κατένευε καθένα από τα καθήκοντα αυτά σε δούλες και επέλεγε με αυστηρότητα στην τήρησή τους.

Όταν η εξοδος της γυναίκας από το σπίτι ήταν επιβεβλημένη, όφειλε να βγει με καλυμμένο το πρόσωπό της,

Η Αυγούστα Θεοδώρα, Ψηφιδωτό Αγ. Βιταλιου στη Ραβέννα

συνοδοευόμενη από θεραπεινίδες. Έπρεπε να δαδίζει σερνά και να αποφεύγει τα βλέμματα των ανδρών. Οι μόνες περιπτώσεις κατά τις οποίες μια γυναίκα μπορούσε ασκандόλιστα να βγει από το σπίτι της, ήταν όταν πήγαινε στην εκκλησία ή σε εκκλησιαστική πανήγυρη, τηρώντας όμως κι εκεί τη στάση που άρμοζε στη θέση της.

Αποτέλεσμα αυτών των κοινωνικών αντιλήψεων ήταν ο χωρισμός των γυναικών από τους άντρες σε χώρους όπου συνέπιπτε να συνυπάρχουν. Έτσι σε περίπτωση ενός γεύματος για παράδειγμα, σε ξένο σπίτι ή ακόμα και στο Παλάτι, οι γυναίκες έτρωγαν πάντοτε σε ξεχωριστό τραπέζι. Αλλά και στο ίδιο τους το σπίτι ήταν σωστότερο οι γυναίκες να κάθονται χωρία από τους άντρες.

Την ήρεμη σύζυγική διαβίωση τάραιε συχνά η συνήθεια της παλακείας. Πολλές φορές οι σύζυγοι, με την πρόφαση ότι θέλουν να αποκτήσουν παιδιά – στην περίπτωση που αυτό δεν είχε επιτευχθεί με τη νόμιμη σύζυγο τους –, οδηγούσαν στο σπίτι τους την «παλακή». Η πολιτεία μάλλον ελάμβανε με νόμους και ορισμένα μέτρα για να εξασφαλιστεί τα κληρονομικά δικαιώματα των παιδιών που γεννιόντουσαν από τις παλακίδες. Σαν τέτοιες χρησιμοποιούνταν συνήθως οικίστιες δούλες ή απελευθέρωτες, είτε φτωχές και άσημες γυναίκες, σπανιότερα δε ευγενείς.

Αρκετοί αυτοκράτορες προσπάθησαν να μετρίσουν την έκταση του φαινομένου της παλακείας, το οποίο πράγματι περιορίστηκε όταν ο Λέων ΣΤ΄ ο Σοφός, καθιέρωσε την

εκκλησιαστική τελετή σαν απαραίτητο όρο για την αναγνώριση του γάμου, χωρίς όμως ποτέ να εξαλειφθεί. Η παραβίαση της σύζυγικής πίστης και η επιμεμπτη συμπεριφορά των συζύγων είχε αρκετές φορές σαν αποτέλεσμα την αίτηση διαζυγίου, το οποίο ήταν δύο ειδών: «κατά πρόφαση άμεμπτον», εξ αίτιας δηλαδή σοβαρής αφορμής που προερχόταν από κάποιον από τους συζύγους και «κατά συναίνεση», με αμοιβαία δηλαδή συγκατάθεση.

Στην πρώτη περίπτωση, η σύζυγος μπορούσε να ζητήσει διαζύγιο εάν ο σύζυγός της ήταν μοιχός ή ασχολείτο με τη μαγανεία ή συνωμοτούσε κατά του αυτοκράτορα ή ήταν τυμωρικός ή ιερούσλος ή μετείχε σε ληστείες ή ζητούσε να την δηλητηριάσει ή σχεδίαζε να την φονεύσει ή την ευλοκοπούσε ή την προήγαγε σε μοιχεία ή έφερνε στο σπίτι της την μοιχαλίδα ή την κατηγορούσε για έπαυση από ανίατη ασθένεια ή, τέλος, εάν επί τρία χρόνια δεν μπορούσε να εκτελέσει τα σύζυγικά του καθήκοντα. Ο σύζυγος μπορούσε κι αυτός να ζητήσει διαζύγιο για όλους τους πιο πάνω λόγους, όπως επίσης και για έναν πρόσθετο: αν η γυναίκα του βρισκόταν χωρίς την άδειά του μαζί με ξένους άντρες σε συμπόσια ή σε δημόσια λουτρά ή πήγαινε στον ιπποδρόμο ή στο θέατρο χωρίς τη θέλησή του ή έμενε έξω από το σπίτι της. Το συναινετικό διαζύγιο ίσχυε στο βυζαντινό κράτος ήδη από το προιουστινιανείο δίκαιο. Η πίσση όμως της Εκκλησίας, που τη στάση της απέναντι στο διαζύγιο ήταν γενικά αρνητική, ώθησε τον Ιουστινιανό

να απαγορεύσει τη συναινετική λύση του γάμου, με μόνη εξαίρεση την περίπτωση που αυτό γινόταν «δια σωφροσύνης» δηλαδή λόγω επιλογής του μοναχικού βίου. Η άρση της απαγόρευσης από τον Ιουστινίο Β΄ (566) οδήγησε σε νέα επιβολή της με την Εκλογή των Ισαύρων. Ο νέος αυτός νόμος συχνά καταστρατηγήθηκε με αποτέλεσμα ο Πρόχειρος Νόμος των Μακεδόνων να επαναφέρει τις Ιουστινιανείες ρυθμίσεις.

Όσα αναφέρθηκαν μέχρι τώρα αφορούν στη γυναίκα μέσα στο σπίτι της. Η παραβίαση της σύζυγικής πίστης και η αυξανόμενη της θέση και με την περιοχή της αυτοκρατορίας στην οποία διέμενε, είχε τη δυνατότητα να αναπτύξει επαγγελματική και κοινωνική δράση έξω από το σπίτι της. Οι χρονογράφοι, τα αγιολογικά κείμενα, ορισμένες σφραγίδες και ένα πλήθος επιγραφών, μαρτυρούν περιπτώσεις γυναικών που διακρίθηκαν για τις πέραν των οικιακών ασχολίες τους.

Η γυναίκα σταδιοδρομεί επαγγελματικά βοηθώντας το σύζυγό της (αρχιεπίσκοπος, κάπηλος, «σταθμομήχος») ή και μόνη της (ιατρίνα, ιατρομιαία, μαία, καλλιγράφισσα, «μειζοτέρα»-αρτοποιήτρια, «ασπροπόλτισσα» ή και «ναυκλήρισσα») για διορισισμό. Προσφέρει τις υπηρεσίες της στην Εκκλησία έχοντας εκκλησιαστικό βαθμό, συνήθως αυτόν της διακονίας ή της «κανονικής».

Στον κοινωνικό τομέα, επιδιέεται επίσης σε έργα ευποίας, όπως ίδρυση γηροκομείων και συμμετείχε επίσης με χρηματικές δωρεές στο κτίσιμο νέων και άλλων κτισμάτων. Απαραιτήτως προϋπόθεση είναι να έχει οικονομική ευχέρεια ή να ανήκει στην ανώτερη κοινωνική τάξη. Πέρα από το μεγάλο πλήθος των βυζαντινών γυναικών, οι οποίες ακολουθούσαν τη ζωή της οδηγίες των Πατέρων και αποφεύγουν με κάθε τρόπο να παραθούν τις κοινωνικές επιταγές, υπάρχει και μια κατηγορία γυναικών οι οποίες θεωρούνται αμαρτωλές και άξιες περιφρόνησης, οι εταίρες.

Οι γυναίκες που ασκούν το πορνικό επάγγελμα διακρίνονται στις εξής κατηγορίες:

- α) προϊστάμενες δημόσιου ή ιδιωτικού οικημάτων
- β) σκηνικές (όσες έχουν σχέση με το θέατρο)
- γ) αυλητρίδες και ορχηστρίδες (διασκεδάζουν τους καλεσμένους σε γάμους και συμπόσια)
- δ) όσες υπηρετούν σε καπηλιά, πανδοχεία και «θαλανεία» (δημόσια λουτρά)

Χρυσό νόμισμα της Αυτοκράτειρας Ειρήνης της Αθηναιάς.

Εκκλησία, κοινωνία και νομοθεσία προσπάθησαν ο όλη τη διάρκεια του βυζαντινού κράτους, να επαναφέρουν τις εταίρες στο σωστό δρόμο, αλλά και να προστατεύσουν απ' αυτές τα υγιή μέλη της κοινωνίας, επιβάλλοντάς τους σε αρκετές περιπτώσεις αυστηρές τιμωρίες και στερώοντας τους βασικά δικαιώματα. Οι άθλιες συνθήκες κάτω από τις οποίες ασκούσαν το επάγγελμά τους και η αντιμετώπισή τους από την υπόλοιπη κοινωνία, συνετέλεσαν ώστε πολλές απ' αυτές να εγκαταλείψουν την ατιμωτική εργασία τους και να επανέλθουν στη συνειδητή ζωή. Εδώ όμως δεν πρέπει να ξεχάσουμε τις περιπτώσεις της Θεοδώρας και της Θεοφανούς που, ξεκινώντας από τον κόσμο του θεάτρου ή πρώτα και του καπηλίου ή δεύτερη, ξεπεράσαν κάθε κοινωνική προκατάληψη και στάθηκαν στο πλευρό αυτοκρατορικών, μοιραζόμενες μαζί τους την εξουσία (εικ. 2).

Αντίποδας των εταίρων ήταν ένα πλήθος βυζαντινών γυναικών οι οποίες επέλεξαν τη μοναστική ζωή. Η ανατροπή τους, το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζούσαν, η επιδραση της Εκκλησίας και διάφορες περιστάσεις της ζωής τους, ήταν αρκετοί παράγοντες για να τις ωθήσουν στο μοναχικό βίο.

Οι λόγοι που έφεραν ενήλικες μέχρι το μοναστήρι ήταν διάφοροι: παρήβεν οι οποίες απαρνούντο το γάμο παρά τις επιμονές προποστών των γονιών τους ή και έγγραφες ακόμη γυναικες οι οποίες μπορούσαν να πάρουν διαζύγιο προκειμένου να ικανοποιήσουν τον πόθο τους για μοναχική ζωή. Ο θάνατος του συζύγου, η αποβολή κάποιας παιδίου ή άλλες συμφορές, οδηγούσαν πολλές γυναίκες στα μοναστήρια. Στα γυναικεία μοναστήρια, τα οποία πρωτοιδρύθηκαν τον 4ο μ.Χ. αι., οδηγούνταν όχι μόνο ενήλικες αλλά ακόμη και παιδιά, γιατί πολλές φορές οι συγγενείς είτε δεν είχαν να προκηρύξουν ένα κορίτσι ή ήθελαν να σφετεριστούν την περιουσία του.

Σε ορισμένες πάλι περιπτώσεις η

έγκλειση σε μοναστήρι, επιβαλλόταν σαν ποινή, η οποία μάλιστα ήταν αρκετά συνθησισμένη για τις γυναίκες του Παλαιού. Τέτοιες ήταν οι περιπτώσεις της Ειρήνης της Αθηναιάς (εικ. 3) και της Θεοφανούς.

Οι μοναχές έπρεπε να αποφεύγουν τη συχνή επικοινωνία με τον έξω κόσμο. Η επίσκεψη συγγενών απαγορευόταν, εκτός αν ήταν απόλυτη ανάγκη.

Στο μοναστήρι δεν επιτρεπόταν η είσοδος ανδρών, εκτός από τον οικονόμο, το γιατρό, τον εξομολόγο και τον επίσκοπο και τον αυτοκράτορα.

Οι μοναχές έχαιραν σεβασμού και εκτίμησης στην κοινωνία και γι' αυτό αυτός που άρπαζε ή διέφευγε μοναχή τιμωρείτο με κεφαλική ποινή.

Τέλος, για τη σωστότερη κατανόηση της θέσης της γυναίκας στο βυζάντιο, θα πρέπει να γίνει μια σύντομη αναφορά σε εκείνες τις λίγες -έστω, αλλά ξεχωριστές-, που διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην εξέλιξη του βυζαντινού κράτους και έβαλαν τη σφραγίδα τους σε σημαντικές περιόδους της πορείας της αυτοκρατορίας, τις αυτοκράτειρες.

Γυναίκες σαν την Ειρήνη την Αθηναιά, τη Θεόδωρα, τη Ζωή και Θεοδώρα τις Πορφυρογέννητες, την Ευδοκία Μακρεμβουλίτισσα άλλοτε διέβησαν ηγεμονικά το στέμμα ή έσπευαν αυτοκράτορες άλλοτε πάλι θασίλειψαν οι ίδιες, και οι υπηκόοι τους, παραβλέποντας το φύλο τους, τις σεβάσθηκαν όμοια με τους αυτοκράτορες τους. Τίποτα δεν έλειψε απ' αυτές τις πριγκιπίσες, ούτε η τελετουργική επισιμότητα, με την οποία εκδηλώνεται η εξωτερική λαμπρότητα της εξουσίας, ούτε οι επίσημες κυβερνητικές πράξεις με τις οποίες ουσιαστικά η εξουσία αυτή αποδενκνύεται.

Την εποχή που η Ειρήνη βασίλευε ως «Ειρήνη πιστός βασιλεύς», οι δυτικές πριγκιπίσες ζούσαν παραμελημένες και ανίσχυρες, ενώ οι γυναίκες στα μουσουλμανικά κράτη έμειναν απομονωμένες στο χαρέμι.

Συμπερασματικά, φαίνεται ότι η βυζαντινή γυναίκα, μέσα στα πλαίσια της εποχής της βέβαια, είχε εξασφαλίσει μια αξιολογική θέση στην κοινωνία.

Στην οικογένειά της είχε ενεργό ρόλο, αφού ήταν κυρία του σπιτιού της και υπεύθυνη για την ανατροφή και τη μόρφωση των παιδιών της.

Στον κοινωνικό τομέα διακρινόταν για τη δράση της και ασκούσε επαγέλματα που «άρμοζαν» στο φύλο της, χωρίς ποτέ να κατηγορηθεί γι' αυτό.

Το κράτος, με νομοθετικές ρυθμίσεις, που προστάτιζαν τα δικαιώματά

της, φρόντιζε πάντοτε να βελτιώνει τις συνθήκες της ζωής της, χωρίς όμως ποτέ να την εξεισώσει απόλυτα με τον άντρα.

Για την κοινή γνώμη η γυναίκα θεωρείτο «βοηθός» του άντρα, αυτό όμως δεν εμπόδιζε αρκετές απ' αυτές - τις οποίες οι συγκυρίες αλλά και οι ικανότητές τους βοηθούσαν - να ανέλθουν στον αυτοκρατορικό θρόνο.

Η Βυζαντινή Αυτοκρατορία, περισσότερο απ' όλα τα σύγχρονα της κράτη, έδωσε υψηλή θέση στη γυναίκα, αναγνώρισε τον κοινωνικό της ρόλο και της επέτρεψε να ασκήσει επιρροή σε ζητήματα της πολιτικής.

Βιβλιογραφία

Σπ. Λάμπρος, Η γυνή παρά τοις βυζαντινοίς, Ν.Ε. 17(1923), σ. 258-285
Φ. Κουκούλης, Βυζαντινών βίος και πολιτισμός, τόμοι Α-Β, Αθήνα 1948
Ch. Diehl, *Impératrices de Byzance*, Paris 1959

Κ. Νηλ, Βυζαντινές μορφές (μετάφραση από το γαλλικό), Αθήνα 1969
A. Guillou, *La civilisation byzantine*, Paris 1974

A. Laiou, *The Role of Women in Byzantine Society*, XVI. Internationaler Byzantinistenkongress, Akten II/1
Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik 31/1 (1981)

Die Rolle der Frau in der byzantinischen Gesellschaft, XVI. Internationaler Byzantinistenkongress, Akten II/2 σ. 423-558
Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik 32/2 (1982)

Σ. Τριώνιος, Το συναινετικό διαζύγιο στο Βυζάντιο, Βυζαντιακά 3(1983), σ. 9-21.

The Woman in Byzantium

K. Nikolaou

The opinion that the woman in Byzantium was spending her life secluded and isolated in the women's quarters of the Palace or in their household, socially deprived and legally unprotected, alike the women in the East, is commonly accepted. There is no doubt that the conception and instructions of Church Fathers, as regards the woman's role and status, have dictated and imposed such an attitude of the male society. However, in later centuries, the effect of the basic principles of Christianity on equality on the one hand and the relevant legislation, which weakened father's authority in the family by transforming it simply to paternal protection on the other helped a lot the woman's social promotion.